

شاخصه های کیفی مطلوبیت پیاده راه ها در بافت های تاریخی و نقش آن ها در توسعه گردشگری

منصوره کیان ارثی، کارشناس ارشد معماری، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

اصفهان، نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، گروه معماری m.kianersi@iaun.ac.ir

چکیده

بافت های تاریخی شهرها به بخش هایی از شهر اطلاق می شوند که تحت شرایط زمان در گذشته احداث شده و در حال حاضر یا از شرایط زیست مطلوب برخوردار هستند و یا از مطلوبیت لازم برای زندگی برخوردار نمی باشند و از جمله فضاهای شهری هستند که در دسته بندی بارتن شاو، قابلیت تبدیل به فضاهایی با قابلیت جاذبه توریستی را دارا می باشند. طبق بیانیه مکزیکوسیتی معروف به بیانیه بین المللی گردشگری، فعالیت های گردشگری و حفاظتی در بافت ها و مجموعه های تاریخی باید با احترام به علایق، سنن و خواست های مردم محلی و منطقه ای در جهت ارتقای سطح زندگی آنان همراه شود. این بیانیه مهم ترین وسیله تبادل فرهنگی را گردشگری بومی و بین المللی می داند که در این راستا طراحی مسیر های پیاده با هدف تامین نیازهای گردشگری و در جهت معرفی بافت به گردشگران از اقداماتی است که می تواند خود به عنوان اولین گام های حفاظت بافت و یا به عنوان طرح مکمل در طرح های حفاظتی موثر واقع گردد. باز تعریف فضاهای شهری پیاده در بافت های تاریخی و ایجاد کیفیت در آن ها امکانی است که از دو جنبه اصلی حائز اهمیت می باشند، از یک سو دارای جاذبه های تاریخی، فرهنگی، طبیعی و اجتماعی هستند که می توان آن ها را به عنوان مقصد گردشگری و خاطره تعریف کرد و از سوی دیگر می توانند زمینه های گذران اوقات فراغت شهروندان را فراهم آورند.

در این مقاله با تکیه بر مطالعات اسنادی و با بررسی تجاربی از محورهای شاخص پیاده شهری در ارتباط با بافت های تاریخی و اصول حاکم بر شکل گیری و نقش آنها در خلق فضاهایی با قابلیت جاذبه گردشگری به ارایه گزینه ها و راهکارهایی برای طراحی پیاده راه ها در بافت های تاریخی پرداخته است.

واژگان کلیدی: بافت تاریخی، پیاده راه، گردشگری

چگونه دیدن و توجه داشتن به ارزش های کالبدی و محیطی در بافت های تاریخی و ارتباط بین ساکنان با این ارزش ها، که هویت فرهنگی را شکل می بخشد، برداشت هایی را در ذهن هر بیننده ایجاد می کند و نیاز این ارزش ها به تعیین حریم و حفاظت و باز زنده سازی را به عنوان امری ضروری مطرح می سازد. در این تعیین حریم، از یک سو ارتباط میان ارزش های مکانی و میراثی و صنعت گردشگری، و از سمت دیگر حفاظت و باز زنده سازی این ارزش ها برای توسعه پایدار مدنظر است. از این رو نگاه به شهر به عنوان یک مجموعه و نه عناصر منفک و مجزای تاریخی-شهری، بلکه به عنوان بافت تاریخی و یک ارگانیزم زنده و پویا، را مورد شناسایی قرار می دهد. مسیر های پیاده موجب تداوم در حیات اجتماعی، فرهنگی و مدنی بافت و سبب ارتقای کمی و کیفی آن مسیر می گردد.

ساماندهی و احیای مراکز شهری به عنوان گزینه ای قابل اعتنا، علاوه بر تحقق هدف حفاظتی و احیا، به سبب ارتقا کیفی فضاهای مربوط و تجهیز مناسب آن، که همزمان نیازهای ساکنان محلی، گردشگران و نهایتاً خود بافت را تامین می کند، قادر به توسعه صنعت گردشگری بوده و در احیای محدوده مورد نظر مؤثر خواهد افتاد. می توان از این اقدام به عنوان موجد فضاهای مطلوب و جدیدی که توسعه درونی شهر را سبب می گردند نیز بهره برد. (خواجه دلویی، ۱۳۷۶: ۲۵) لذا زایش فضای جدید از دل فضای کهن برای نظارت و مراقبت توسعه برونی شهر با هدف توسعه درونی اهمیت می یابد.

مسیرهای پیاده به مثابه محورهای شاخص شهری که مطابق با حرکت انسان طراحی شوند، ضمن معرفی بافت و عناصر با ارزش آن از طریق نمایاندن مشخصات کالبدی مکان و فعالیت ها، موقعیت ها و رویدادهای آن، به عنوان عاملی مؤثر در تعریف هویت مکانی بافت می باشد و علاوه بر آشنایی با بافت و جاری ساختن راهی برای حیات مجدد، هویتی ماندگار را نیز رقم می زند و این به عنوان سرمایه ای ماندگار برای جذب گردشگر در جهت معرفی هویت هر شهر در کنار توسعه صنعت گردشگری می باشد.

بهره گیری از رویکردهای طراحی و تمرکز بر روی مسیرهای پیاده در شهرهای مختلف جهان به ویژه در بافت های تاریخی مقدمه ای است تا با شناخت و کشف قابلیت های درونی بافت های تاریخی شهرهای گوناگون این مرز و بوم گامی در جهت طراحی مسیرهای پیاده گردشگری برداریم که این امر علاوه بر احیا دوباره بافت و به بیانی دیگر مانعی از خالی شدن مراکز قدیمی و تاریخی شهرها شده، باعث جذب گردشگر و فرصتی برای شناساندن هویت فرهنگی و تاریخی این مرز و بوم هم خواهد شد.

روش تحقیق:

در این مقاله با رویکردی کیفی (پدیدار شناسانه) و به روش مطالعات کتابخانه ای بررسی پیشینه طراحی مسیر های پیاده در بافت های تاریخی و نقش آن ها در جذب گردشگر صورت گرفته و همچنین با بهره گیری از تجارب دیگر کشورها و با دقت در نظریه های طراحی شهری با محوریت مسیرهای پیاده، به ارایه گزینه ها و راهکارهایی برای طراحی پیاده راه ها در بافت های تاریخی با هدف جذب گردشگر پرداخته است.

بافت های تاریخی و نقش آن ها در توسعه گردشگری:

بافت های تاریخی امروز، بخشی از بافت شهرهای کشور به یادگار مانده از یک یا دو قرن گذشته و حتی نیمه اول قرن حاضر می باشند که اکثر آن ها علی رغم واجد ارزش بودن از نظر تاریخی-فرهنگی به فرسودگی گراییده اند. ولیکن همواره ضرورت حفظ، احترام و بازآفرینی ارزش ها در این گونه بافت ها مورد توجه معماران، برنامه ریزان و طراحان شهری بوده است و به تاثیر ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بر توسعه بافت های تاریخی با رویکرد حفظ ارزش های کالبدی-

فضایی مد نظر قرار گرفته است. آلدورسی (۱۹۳۱-۱۹۹۷) معمار ایتالیایی از پیروان مکتب خردگرایی، معماری بناهای تاریخی را در برگیرنده خاطرات، افکار و آثار نسل متعدد در گذشته می داند و نقش آن ها را در خلق هویت اساسی می داند (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۱: ۴۶) از این رو اهمیت و ضرورت حفظ آثار کهن نه به عنوان پدیده های نمادین، بلکه به دلیل شناخت سیر تحول و تکامل تاریخ شهرسازی و تمدن شهرنشینی، حفظ هویت و اصالت شهری و تبیین حیات شهری بر اساس شواهد و مدارک علمی همواره مورد توجه بوده است. (شماعی و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۲۵)

جدول شماره ۱: بیانیه های بین المللی و دیدگاه های آنها درباره بافت تاریخی (۱۹۶۷-۱۹۹۹) (رفعیان، ۱۳۸۹ با تاکید نگارنده)

ردیف	بیانیه/ سال	نکات مورد نظر
۱	بیانیه کیوتو (۱۹۶۷)	بازیافت سریع سرمایه و منابع مالی بعد اقتصادی و صنعت گردشگری را مورد توجه قرار می دهد.
۲	بیانیه سنت آنتونیو (۱۹۹۶)	تاکید و ضرورت توسعه پایدار فرهنگی و توجه به گردشگری فرهنگی و تاکید بر اصالت و اقتصاد گردشگری، توجه به جامع نگری و ظهور ایده تلفیق فرهنگ و اقتصاد در بستر توسعه پایدار از طریق گردشگری اجتماع محور
۳	بیانیه مکزیکوسیتی (۱۹۹۹)	فعالیت های گردشگری در بافت های تاریخی را به عنوان بهترین وسیله برای تعامل فرهنگی دانسته و حفاظت و توسعه پایدار را عامل ارتباط مکان های میراثی و گردشگری پویا می داند.

ماحصل این بیانیه ها، تاکید بر لازم و ملزوم بودن مرمت و حفاظت بافت های کهن و تاریخی و صنعت گردشگری بوده و مهم ترین وسیله تبادل فرهنگی را گردشگری بومی و بین المللی دانسته، همچنین حفاظت و توسعه پایدار را عامل ارتباط مکان های میراثی و گردشگری پویا می داند (حبیبی، ۱۳۸۲: ۸۷-۱۱۳) به لحاظ ارزش های خاص شهرهای تاریخی ما و به دلیل ویژگی های معماری، شهرسازی و هنری ارزشمند نهفته در آنها، بافت های شهری کهن می توانند به بهترین جاذبه های گردشگری مبدل گردند و شیفتگان بسیاری را به سوی خود جلب نمایند. ساماندهی و احیا مراکز شهری علاوه بر تحقق هدف حفاظتی و احیا، به سبب ارتقا کیفی فضاهای مربوطه و تجهیز مناسب آن، که تواما نیازهای ساکنان، بهره برداران، گردشگران و نهایتا خود بافت را تامین می کند، قادر به توسعه صنعت گردشگری خواهد بود و در حیات مجدد بخشیدن به محدوده مورد نظر موثر خواهد افتاد. هم چنین بافت قدیمی - تاریخی شهرها، بهترین نشانه هویت شهری است و حیات و رشد این بافت مانع از بی هویتی و فرسودگی شهر از درون و توسعه بی رویه آن خواهد شد.

بدیهی است زمانی که جوامع دارای حس احترام درونی نسبت به هویت فرهنگی و میراث تاریخی شان باشند، جاذبه های توریستی مکان و مردم خود به خود پایدار می گردند. در دنیایی که جهانی سازی به سرعت در حال تنزل محیط و یکسان سازی محدوده های شهری است، مناطق موضوعی راهی برای حفظ یکتایی مکان ها، تنوع زیستی طبیعت، غرور از هویت ملی، پیچیدگی محدوده های قومی و کنجکاوی ناهمگنی فرهنگی است و این عوامل سرچشمه های صنعت توریست پایدار خواهند بود.

گردشگری:

مجموعه تغییرات مکانی انسان ها و فعالیت هایی که از آن منتج می شود که این تغییرات خود ناشی از به واقعیت پیوستن خواست هایی است که انسان را به جابه جایی وادار می کند و بالقوه در هر شخص با شدت و ضعف متفاوت وجود دارد، یکی از تعاریف مربوط به گردشگری می باشد. در همین راستا گردشگری فرهنگی به نوعی از جهانگردی که برای آشنایی با میراث های هنری، فرهنگی، آداب و رسوم و بناهای تاریخی با اهداف گوناگون از جمله: آموزشی، تحقیقاتی و پژوهشی صورت می گیرد، اطلاق می گردد. (شمس، ۱۳۸۸: ۸۴) با توجه به این تعاریف، بافت های تاریخی بستری مناسب جهت برآورده شدن بسیاری از اهداف گردشگری با تاکید بر گردشگری فرهنگی می باشند. آشنایی با کالبد، معنا و فعالیت های درون بافت های

تاریخی به عنوان کلیتی جامع بوده که همزمان آشنایی با میراث های فرهنگی، هنری و تاریخی را میسر می سازد. پیاده راه های این بافت ها به مثابه راهی سریع و آسان برای رسیدن به این اهداف برای گردشگران می باشد.

لزوم توجه به مسیرهای پیاده در بافت های تاریخی:

فضاهای پیاده پاسخی برای نیاز عالی انسان در شهر هستند. شهر تنها تراکم فیزیکی بناها و راه ها نیست، بلکه برای کمال و تبلور مدنی جامعه می باشد. باز تعریف فضاهای شهری پیاده و ایجاد کیفیت در آن ها امکانی است برای پرکردن خلا ناشی از مناسبات به اصطلاح مدرن جامعه های امروزی که البته نیازمند برنامه ریزی می باشند. این نواحی شهری از دو جنبه اصلی حائز اهمیت می باشند که از یک سو دارای جاذبه های تاریخی، فرهنگی، طبیعی و اجتماعی هستند که می توان آن ها را به عنوان مقصد گردشگری و خاطره تعریف کرد (محورهای ارزشمند تاریخی و ... از این دسته اند) از سوی دیگر دیدار دوستان، خرید، تفریح، بازدید از میراث فرهنگی و طبیعی و زیارت، حضور در مراسم اجتماعی و سفرهای روزانه انگیزه های گوناگونی است که می توانند زمینه های گذران اوقات فراغت شهروندان را فراهم آورند.

هم چنین در کنار توجه به مسیرهای پیاده درون بافت، حریم گذاری و تعیین حریم درون بافت تاریخی و بناها به معنای جلوگیری از خسارت و آسیب به آنهاست که با برنامه ریزی در طرح های حفاظتی برای تعیین سیرکولاسیون حرکتی در بناها و بافت ها می توان از بکارگیری تجهیزات مناسب با وضع موجود بنا برای جلوگیری از آسیب بیشترین استفاده را برد.

پیشینه شناسی:

محدوده های تاریخی از جمله فضاهای شهری هستند که در دسته بندی بارتن شاو، قابلیت تبدیل به فضاهایی با قابلیت جاذبه گردشگری را دارا می باشند. قطعنامه آتن در سال ۱۹۳۱ تاکید بر همکاری میان رشته ای بر حفظ بافت تاریخی شهرها، قطعنامه ونیز در سال ۱۹۶۰ بر حفاظت و بهسازی و نوسازی بافت های تاریخی، قطعنامه آمستردام در سال ۱۹۵۷ بهسازی و نوسازی بافت های تاریخی با ارزش فرهنگی توسط قدرت های اداری محلی، بیانیه ایکوموس در سال ۱۹۸۸ احترام و اهمیت به بافت های تاریخی به عنوان میراث و سند و هویت فرهنگی جامعه و شهر و بیانیه مکزیکوسیتی در سال ۱۹۹۹ بر حفاظت بافت های تاریخی و گسترش صنعت گردشگری و توسعه پایدار تاکید نموده اند. (کلانتری خلیل آباد و پورا احمد، ۱۳۸۴: ۱۱۲-۱۰۵)

توجه جدی و عملی به ساماندهی حرکت پیاده و پیاده ره ها به اواخر دهه ۱۹۴۰ بر می گردد. (حبیبی، ۱۳۷۸: ۴۴) بطوریکه اولین گذرهای پیاده در دهه ۱۹۵۰ در کشورهای آلمان، هلند و دانمارک جهت بازسازی شهرهای آسیب دیده در طول جنگ جهانی دوم و نوسازی مراکز تاریخی شهرها با هدف جداسازی معابر پیاده و سواره احداث گردید و تا سال ۱۹۶۶، گذرها و مناطق ویژه تردد پیاده فقط منحصر به چند شهر اروپایی می شد و تعداد بسیار اندکی هم در برخی از شهرهای آمریکا وجود داشت. (پورسرتیپ، ۱۳۸۹: ۲۹) در پی نزول کیفیت زندگی شهری در اروپا که در اواخر دهه پنجاه قرن بیستم شدت گرفت، توجه به مساله حضور انسان و حرکت پیاده افزایش یافت. در برخورد با این مساله، چند روش کلی برای انجام اقدامات انتخاب شد. مجموعه این اقدامات یا شامل ایجاد محدوده های خاص (اغلب در مراکز شهرها) با حذف کامل تردد سواره و یا شامل ایجاد محدودیت زمان و سرعت ترافیک سواره بوده است که با نام طرح های آرام سازی ترافیک شناخته می شود. (مجتهد سیستانی، ۱۳۸۷) در شهرهای آمریکایی نیز، در غالب طراحی مجموعه های تجاری خطی تحت عنوان ((مال ها)) (Malls) مبحث توجه به مسیرهای پیاده با نگاهی متفاوت با آنچه که در اروپا و شرق اتفاق افتاد، به اجرا درآمد. (پورسرتیپ، ۱۳۸۹: ۲۹)

ردیف	تاریخ	مسیر پیاده	راهکار	نتیجه
۱	تا قبل از دهه ۸۰ قرن بیستم	تجربه ای محدود و محلی در یکی از خیابان های خرید مرکز شهراسن آلمان، پس از جنگ جهانی دوم	<ul style="list-style-type: none"> • یک طرفه نمودن برخی مسیرها • ممانعت از توقف اتومبیل در برخی محدوده ها • ایجاد مسیرهای ویژه وسایل حمل و نقل عمومی • ایجاد محدوده های آمد و شد 	<ul style="list-style-type: none"> • تا دهه ۸۰ میلادی، غالب بخش های مرکزی و تاریخی شهرهای عمده اروپا به روی اتومبیل بسته شدند. • تحقق اهداف و نیازهای گردشگران
۲	در دهه ۸۰ قرن بیستم	خیابان هایی با ترافیک آرام شهر روان، لاروشل و گیل	<ul style="list-style-type: none"> • کنترل حرکت سواره، بدون ممانعت از حضور آن • همزیستی مسالمت آمیز حرکت پیاده و سواره • تکیه بر کاربری تجاری 	<ul style="list-style-type: none"> • غیر قابل قبول دانستن حذف کامل اتومبیل به عنوان عنصری ضروری در زندگی امروز • تحقق اهداف و نیازهای گردشگران
۳	یعد از دهه ۸۰ تا کنون	در اکثر شهرهای اروپایی	<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد فعالیت های اوقات فراغت • حفظ ساکنان از انقطاع حیات مدنی جلوگیری می کند • تاسیسات و تجهیزات مناسب 	<ul style="list-style-type: none"> • رشد قابل توجه مراجعین به این محورها • افزایش درآمد کاربری های تجاری • ارتقا کیفی محیط کالبدی و اجتماعی • ایجاد فضای شهری مطلوب و احیا حیات اجتماعی

از دهه ۱۹۵۰ در سال های پس از جنگ جهانی دوم که هدف توسعه بافت های تاریخی، افزایش سکونت بوده و پس از آن دهه ۱۹۶۰ که ملاحظات اجتماعی مطرح می شود، دهه ۷۰ که رویکرد های توانمند سازی مورد اقبال واقع می شود، دهه ۸۰ که پویایی اقتصادی بافت هدف است، دهه ۹۰ که توسعه پایدار بر تمامی اقدامات سایه می افکند تا به امروز که رویکرد یکپارچه یا جامع نگر در توسعه بافت ملاحظه تمامی رویکردهای فوق را همزمان ضروری می داند و در آخرین نظریه ها از توسعه بافت با تلفیق زمینه های اقتصادی و اجتماعی، فرهنگی یا توسعه خلاق و کارایی گردشگری در دستیابی به آن صحبت شده است، رشد و توسعه مسیرهای پیاده در درون بافت مورد نظر می باشد که باعث تداوم در حیات اجتماعی، فرهنگی و مدنی بافت و در پیکره و سیمای آن سبب ارتقا کیفی و کمی شده و در نهایت به جذب گردشگر جهت آشنایی با فرهنگ و هویت هر شهر نیز منجر می گردد. پیاده راه های گردشگری نه تنها برآورنده نیازهای مربوط و معاصر بافت است بلکه به عنوان یک ضرورت برای حل مسائل بافت های کهن و ارزشمند نهفته در دل شهرها تلقی می گردد. (رفیعیان، ۱۳۸۴: ۲۵۴)

پیاده راه به مثابه یک فضای شهری

از دیدگاه سیستمی، نظام حرکت پیاده از یک سو، ارتباط مستقیمی با استخوان بندی شهر؛ یعنی نظام کاربری زمین، نظام اجتماعی و مدیریت شهری تاثیر می پذیرد. بنابراین در برنامه ریزی و ساماندهی پیاده لازم است روابط متقابل نظام حرکت پیاده با دیگر عرصه های حیات شناسایی و تحلیل گردد. از سویی مطالعات و تجارب جهانی نشان می دهد که در پیدایش این رویکرد جدید، علاوه بر شهرسازان و طراحان محیط، جامعه شناسان و متفکران اجتماعی نیز نقش مؤثری داشته اند. به همین دلیل، برنامه ریزی و طراحی پیاده، صرفا جنبه کالبدی یا ترافیکی ندارد، بلکه با اهداف وسیع اجتماعی و فرهنگی نیز همراه است. (قربانی، ۱۳۸۹: ۵۶)

راه ها و فضاهای شهری علاوه بر نقش ارتباطی و دسترسی، مکانی امن و راحت برای تماس اجتماعی، گردش و تماشای شنیدن اخبار، برگزاری جشن ها و آیین ها، تفریح و سرگرمی و مذاکره و داد و ستد را فراهم می آورند. اگر شهر کنونی را مجموعه ای متشکل از فضای سکونت کار و تفریح دانست و با کالبدی برای شکل گیری حیات اجتماعی و تعاملات روزمره شهروندان و فضایی برای گذران اوقات فراغت، برای دستیابی به این منظور ابتدا فضای شهری و سپس گذران اوقات فراغت در شهر و در نهایت پیاده راه ها به عنوان فضایی برای گذران اوقات فراغت مورد بررسی قرار می گیرد. فضای شهری به عنوان تبلور فیزیکی فرهنگ جامعه به پنج دسته تقسیم می گردد: میدان، کناره آب، پله، ورودی و خیابان و سپس هر کدام به زیر مجموعه های کوچکتری دسته بندی می شود که پیاده راه به عنوان زیر مجموعه خیابان آمده است.

همچنین با توجه به دستور العمل یان گل در بیان سطوح سه گانه فعالیت انسانی کیفیت فضاهای عمومی عابر پیاده ارزیابی می شود. این سطوح عبارتند از:

۱. فعالیت های ضروری یا اجباری نظیر پیاده روی تا محل کار، خرید یا منتظر شدن برای اتوبوس
۲. فعالیت اختیاری نظیر گردش، نشستن و ... که تنها در صورتی که شرایط و مکان این تمایل را ایجاب کند انتخاب می شود.
۳. فعالیت های اجتماعی نظیر صحبت و گفتگو، تماشای مردم و رویداد های اجتماعی که بستگی به حضور سایر مردم دارد.

طبق نظر او، بهترین مکان های عمومی طراحی شده، فضاهایی هستند که به صورت موفقیت آمیزی مشوق فعالیت های اختیاری و اجتماعی باشند. (محمدزاده، ۱۳۸۰: ۹۴) لازم به ذکر است که پیاده راه ها به طور عام و پیاده راه های درون بافت های تاریخی به طور خاص قابلیت دارا بودن این سه گزینه را می باشند و این توانمندی در جذب گردشگر بسیار قوی تر و غنی تر عمل خواهد نمود.

پیاده راه های گردشگری در بافت های تاریخی

مسیرهای پیاده گردشگری که مطابق با حرکت انسان برای بافتی مطابق با حرکت او طراحی می شود ضمن معرفی بافت و عناصر با ارزش آن به عنوان یک راوی و یک هادی مناسب می تواند هر ناآشنایی را با بافت مانوس سازد و می تواند راهی باشد که دیگر بار حیات را در درون بافت جاری سازد. دقت به این نکته که آثار ارزشمند ذکر شده و بافت های کهن مطابق با مقیاس انسانی و با توجه به حرکت کند پدید آمده اند، حرکت پیاده در معرفی این آثار نقش مؤثری خواهد داشت. می توان گفت که طراحی مسیر های پیاده-گردشگری با هدف حفاظت از بافت، رونق بخشیدن به صنعت گردشگری، کنترل منطقی توسعه شهری و به تحقق رساندن اهداف جانبی دیگر، به عنوان یکی از مهم ترین اقدامات و مداخلات در بافت به شمار می رود. در این راستا می توان به چند نمونه طراحی و احیا مسیرهای پیاده گردشگری در بافت های تاریخی پرداخت:

محور پیاده تربیت تبریز:

عکس شماره ۱: محور پیاده تربیت تبریز

این محور در قلب شهر و درون بافت تاریخی تبریز قرار دارد و هسته مرکزی شهر را از طریق خیابان اصلی شهر به بازار پیوند می دهد. قبل از تبدیل این محور به یک پیاده راه، نماهای فرسوده و ترافیک بسیار سنگین در این منطقه پرازدحام وجود داشت. با کمک محورهای مجاور ترافیک سواره این مسیر حذف و پیش بینی پارکینگ صورت پذیرفت. کاربری ها و اصناف گوناگونی در این محور موجود می باشند. باغچه ها و آبنماهای گوناگون در طول مسیر ایجاد تنوع نموده اند.

هم چنین در این مسیر محور مسیری از سنگ قلوه در حاشیه برای پیشگیری از لغزش عابران به هنگام تماشای ویتترین ها و باندی از سنگ پلاک برای عبور ویلچیر معلولین یا وسایل مشابه در نظر گرفته شده است. بر اساس مطالعات انجام شده راهکار حذف ترافیک سنگین و پیاده راه سازی این محور در کنار پیش بینی پارکینگ سبب گردیده تا بخش اعظمی از مسایل این محور حل شود. لذا این پیاده راه می تواند به عنوان یک الگوی مسیر پیاده گردشگری برای موارد مشابه مورد استفاده قرار گیرد. (رئیس، ۱۳۸۶: ۲۹)

طرح احیا هسته مرکزی استراسبورگ:

استراسبورگ به عنوان یکی از مهم ترین شهرهای فرانسه در شرق این کشور و در مرز آلمان قرار گرفته و دارای یک هسته قدیمی و قرون وسطایی با ارزش است. از اوایل دهه ۹۰، طرح کاملی برای احیای این هسته مرکزی تهیه شد. از اقدامات انجام شده عبارتند از:

- ممنوع شدن دسترسی سواره به بخش عمده ای از بافت قدیم
- طراحی و مرمت فضاهای قدیمی و معابر ارگانیک درون بافت و تجهیز آنها برای حرکت پیاده
- تبدیل هسته تاریخی به مرکز رفت و آمد پیاده
- طراحی دو خط قطار سبک شهری (تراموا) به نحوی که دسترسی پیاده به نقاط بافت در فاصله زمانی مناسب امکان پذیر باشد.
- اقدام به ساخت مسیرهای سواره و پارکینگ برای دسترسی سواره به لبه ها
- اقدام به محدود کردن دسترسی سواره در دیگر بخش های بافت
- اقدام به ایجاد توقفگاه دوچرخه در نقاطی از بافت
- تمرکز فعالیت های گردشگری و توریسم و گالری ها در هسته قدیمی

عکس شماره ۲: هسته قدیمی استراسبورگ

طرح احیا و آمایش هسته قدیمی شهر استراسبورگ یکی از کامل ترین طرح های مداخله و معاصر سازی بافت قدیمی است. در این طرح بافت ارگانیک بخش تاریخی شهر ضمن انجام آمایش و بازسازی به یک فضای پیاده تبدیل شده است. (رئیس، ۱۳۸۶: ۳۰)

از آنچه بیان شد و با بهره گیری از تجارب دیگر نتایج زیر به عنوان اثرات طراحی مسیرهای پیاده گردشگری در بافت های تاریخی استخراج می گردد:

جدول شماره ۳: اثرات طراحی مسیرهای پیاده گردشگری در بافت های تاریخی (ماخذ: نگارنده، ۱۳۹۰)

ردیف	اثرات طراحی مسیرهای پیاده گردشگری در بافت های تاریخی
۱	تسریع در مرمت و بهسازی بافت های تاریخی، خدمات رسانی به ساکنین بافت های فرسوده، افزایش تعاملات اجتماعی و نهایتا بالا بردن اعتماد شهروندان
۲	انسجام اجتماعی، افزایش پیشگشتری از جرایم به کمک نظارت اجتماعی، ایجاد حس مشارکت و وابستگی هر چه بیشتر به محیط
۳	بازگرداندن زندگی به بافت فرسوده، کاهش استرس ها و اضطراب های ناشی از زندگی شهری، ایجاد یک محیط انسانی در قلب شهر
۴	جذب توریست، کانال هایی برای تعامل فرهنگی و محرکی قوی و کم هزینه برای نوسازی بافت های فرسوده
۵	بهبود سیمای بصری، خوانایی و ادراک محیط شهری، ارتباط با محیط شهری متناسب با سرعت و مقیاس پیاده

۶	ملاحظات زیست محیطی، اقلیمی و پایداری
۷	ایجاد فعالیت های متنوع مبادلات تجاری، ایجاد تحرک و سرزندگی و امنیت در فضای شهری، جذب سرمایه گذاری های جدید از جمله گردشگری

ارائه راهکارهای مناسب جهت پیاده راه ها در بافت های تاریخی با تاکید بر توسعه گردشگری

با مروری بر نظریات طراحی شهری با دیدگاه مطلوبیت و کیفیت طراحی شهری و مولفه های سازنده آن جایگاه توجه به مسیر پیاده رو و نتایج این توجه در رسیدن به اهداف دیدگاه های متنوع به صورت داده هایی است که در جدول ذیل آمده است:

جدول شماره ۴: مولفه های کیفیت فضای شهری از دیدگاه طراحان شهری ۱۹۹۶-۱۹۶۱ مآخذ: نگارنده، ۱۳۹۰

ردیف	نام نظریه پرداز و سال انتشار نظریه	بخشی از نقطه نظرات مطرح شده	نکات مرتبط با موضوع پیاده راهها
۱	جین جیکوبز ۱۹۶۱ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> توجه به عنصر خیابان استفاده از کاربری مختلط قابل دسترس بودن بافت 	توجه به چند عملکردی بودن مسیرهای پیاده
۲	کوبین لینچ ۱۹۸۱ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> دسترسی: به مفهوم سهولت نفوذ فیزیکی سرزندگی: امکان بقای زیست شناختی و جامعه شناختی انسان 	توجه به نقش فیزیکی و روانی فضاهای شهری (پیاده راهها)
۳	ویولینچ ۱۹۸۳ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> امکان زندگی اجتماعی در مقابل زندگی خصوصی خوانایی محیط 	توجه به خصوصیات اجتماع در طراحی پیاده راهها
۴	یان بتنلی و همکاران ۱۹۹۰ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> سازگاری بصری توجه به ریزه کاری های حسی نگهداری از اکوسیستم ها 	توجه به ویژگی های اکولوژیکی منطقه توجه به سایر حواس در طراحی
۵	راجر ترانسیک ۱۹۸۶ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> حفظ تسلسل حرکت ها ممزوج نمودن فضای درون و بیرون 	توجه به نقش ارتباطی پیاده راهها
۶	کولمن ۱۹۸۷ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> طراحی برای پیاده ها بستر و محیط فرهنگی بستر و محیط طبیعی 	توجه به فرهنگ و محیط شکل گیری فضاهای شهری
۷	آلن جیکوبز و داندل اپلیارد ۱۹۸۷ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> زندگی اجتماعی و همگانی محیطی برای همه 	پیاده راه به عنوان یک فضای قابل استفاده برای اقشار مختلف (ایمنی و آسایش)
۸	مایکل ساوت ورت ۱۹۸۸-۱۹۹۰ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> دیدها و منظر مقیاس انسانی یا پیاده 	طراحی برای انسان ها نه ماشین ها
۹	فرانسیس تیبالدز ۱۹۸۸-۱۹۹۰ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> آسایش پیاده ها تامین شود از گذشته ها باید درس گرفت 	توجه به تجارب گذشتگان در طراحی پیاده راهها
۱۰	نلسن ۱۹۹۴ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> مسئولیت پذیری مبتنی بر بوم شناسی ترویج پیاده گرایی 	توجه به ویژگی های اقلیمی در طراحی پیاده راهها
۱۱	نتایج سمینار ملی طراحی شهری در استرالیا ۱۹۹۶ میلادی	<ul style="list-style-type: none"> توسعه پایدار پاسخگویی به نیازهای بافت محل 	توجه به محیط های اجتماعی، فرهنگی و طبیعی عدالت محیطی و عملکردی

نتیجه گیری:

با توجه به مباحث نظریه های یاد شده راهکارهایی برای مسیرهای پیاده گردشگری درون بافت های تاریخی ارائه می گردد. این راهکارها عمدتاً پیشنهادی بوده و از منابع مختلف استخراج شده است:

- مکان یابی این مسیرها از لحاظ ارزش تاریخی، دید و منظر و ارزش های بصری
- رعایت کلیه نکات و اصول زیبایی شناسی در کنار حفظ عملکرد مسیرهای پیاده گردشگری به عنوان نماد هویت و فرهنگ جامعه
- حیات بخشی معابر پیاده: با توجه به این که مخاطب فضاهای پیاده راه گردشگری شامل تمام اقشار جامعه از جمله کودکان، سالخوردگان و ... می باشند، رعایت سلامتی، ایمنی و مقیاس عابر پیاده ضروری می باشد.
- رعایت تنوع محیطی با بهره گیری از تنوع در فعالیت ها، تنوع بصری و فضایی
- مسیرهای پیاده گردشگری- تجاری : استراتژی ایجاد مسیرهای تجاری-گردشگری با ایجاد خدمات گردشگری و تجاری مطلوب، علاوه بر تزریق حس سرزندگی به مناطق فرسوده باعث افزایش رضایت مندی شهروندان ساکن در این مناطق و تشویق افزایش سرمایه گذاری به مشارکت در طرح های نوسازی خواهد شد. مواردی که برای این گونه مسیرهای تجاری، گردشگری یا فرهنگی در نظر گرفته شود، عبارتند از: توجه به مسیرهای دسترسی، کاربری های پیرامون، تامین خدمات عمومی مورد نیاز جمعیت و در نظر گرفتن مسیرهای سواره برای موارد ویژه و پارکینگ مورد نیاز آنها.
- تاکید بر تقویت حضور مردم و وجود روابط اجتماعی حاکم بر آنها که مهمترین اصل در پویایی فضاهای شهری به حساب می آید با بهره گیری از تناسب کاربری های مفید و حذف کاربری های مزاحم حرکت پیاده
- ایجاد ارتباط منطقی و منسجم بین فضاهای قدیم و جدید در جهت حفظ و تقویت یکپارچگی و هویت شهر است.
- مد نظر قرار دادن توجه به ایجاد حس تداوم، خوانایی و سرزندگی در کالبد بافت قدیم به عنوان یکی از اهداف از مداخله در بافت های کهن
- ارتقای کیفیت ادراک حسی عابرین و گردشگران از جمله بینایی، بویایی و لامسه و شنوایی
- در گردشگری درون بافت های تاریخی، منابع فرهنگی و تاریخی به عنوان کالای فرهنگی گردشگری قابل عرضه اند.
- تناسب و سازگاری عبورهای پیاده با محورهای سواره
- انعطاف پذیری در فعالیت ها و فضاها، تامین ایمنی و امنیت و احساس تعلق به فضا که در نهایت به ارتقا کیفی مسیر، ارتقا روابط اجتماعی و رونق حیات شهری را در پی خواهد داشت. به عبارتی مسیر های پیاده توأم با نشانه ها و نقاط عطف و تاریخی به مثابه مکانی برای قرائت سناریوی شهری و و حفظ پایداری خاطره شهر می باشند.
- توجه به ابعاد زیست محیطی، اقلیمی و پایداری حرکت پیاده

مراجع:

- احمدی، م و حبیب، ف. (۱۳۸۷). "توسعه پایدار شهری با تاکید بر حرکت پیاده در آسیا" مجله علمی-پژوهشی علوم و تکنولوژی محیط زیست، شماره ۳، ص ۱۳-۱.
- اسداللهی، ب. (۱۳۸۳). "ضرورت توجه به حرکت پیاده در مراکز شهری" مجله علمی-تخصصی شهرداریها، شماره ۶۶، ص ۶۸.
- پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۸۶). راهنمای طراحی فضای شهری، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، انتشارات شهیدی، تهران، ص ۲۸۱-۲۷۹.
- پور سرتیپ، ف. (۱۳۸۹). "پیاده راه: تحکیم رابطه انسان و محیط شهری" مجله تحلیلی-پژوهشی جستارهای شهرسازی، شماره ۳۱، ص ۲۹.
- توسلی، م. (۱۳۸۶). طراحی فضاهای شهری، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، چاپ دوم.
- حبیبی، سید حسین. (۱۳۷۸). "مسیر پیاده گردشگری" مجله علمی-پژوهشی هنرهای زیبا، شماره ۹، ص ۴۶-۴۳.
- حبیبی، سید محسن و مقصودی، ملیح. (۱۳۸۴). "مرمت شهری" تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- خواجه دلویی، (۱۳۷۶). "مدیریت طرح های بهسازی" مجله آبادی، شماره ۲۶، ص ۲۵.
- رسولی، س. و رحیم دخت، س. (۱۳۸۸). "پیاده راه به مثابه یک فضای شهری مطلوب" مجله بین المللی راه و ساختمان، شماره ۶۳، ص ۷۵-۶۹.
- رفیعیان، محسن و بمانیان، محمرضا و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۸۹). "شناسایی پهنه های زمینه ساز توسعه خلاق بافت های فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه ریزی شهری: نمونه موردی محله امامزاده یحیی، ناحیه ۲، منطقه ۱۲ شهرداری تهران" مجله علمی-پژوهشی مدیریت شهری، شماره ۲۵، ص ۲۵۷-۲۳۵.
- ریسمانچیان، ا و حیدری، م. (۱۳۸۶). "نقش پیاده راه های درون محله ای در ارتقاء کیفی منظر شهری" سومین همایش ملی فضای سبز و منظر شهری، ص ۳۵۹-۳۴۵.
- رئیس، منان و پوریافر، رضا، مهسا. (۱۳۸۸). "چارچوبی برای تحقق یک پیاده راه مطلوب بر پایه مطالعه نمونه های اجرایی" مجله بین المللی راه و ساختمان، شماره ۶۸، ص ۲۹-۲۲.
- سیروس صبری، ر. (۱۳۷۸). "نقش دسترسی ها در کیفیت زندگی شهری" مجله علمی-پژوهشی صفا، شماره ۲۹، ص ۷۲-۵۸.
- شماعی، علی و پوراحمد، احمد. (۱۳۸۴). "بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا" تهران، دانشگاه تهران.
- شمس، مجید و امینی، نصیره. (۱۳۸۸). "ارزیابی شاخص فرهنگ ایرانی و تاثیر آن در توسعه گردشگری" مجله علمی-پژوهشی جغرافیای انسانی، شماره ۴، ص ۹۳-۸۱.
- عاشوری، علی. (۱۳۸۹). "پیوند منظرین انسان با محیط، بررسی نقش پیاده راه در حیات شهری" ماهنامه منظر، شماره ۸، ص ۴۵.
- قربانی، ر و جام کسری، م. (۱۳۸۹). "جنبش پیاده گستری، رویکردی نو در احیا مراکز شهری؛ مورد مطالعه پیاده راه تبریز" مجله علمی-پژوهشی مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، شماره ۶، ص ۷۲-۵۵.
- کاشانی جو، خشایار. (۱۳۸۵). "اهمیت فضاهای پیاده در شهرهای هزاره سوم" مجله تحلیلی-پژوهشی جستارهای شهرسازی، شماره ۱۷ و ۱۸.

کریر، ر. ترجمه لقایی، ح و جدلی، ف. (۱۳۸۵). شهرهای انسان محور، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.

کلانتری خلیل آباد، حسین و پوراحمد، احمد. (۱۳۸۴). "مدیریت و برنامه ریزی احیا ناحیه تاریخی شهر یزد" مجله علمی-پژوهشی پژوهش های جغرافیایی، شماره ۵۴، ص ۷۷-۹۲.

محمدزاده، ر. (۱۳۸۰). "راهبردهای توسعه پیاده روی برای برنامه ریزان مراکز شهری" مجله علمی-پژوهشی صفا، شماره ۳۲، ص ۱۰۳-۹۰.

مجتهد سیستانی، ا. (۱۳۸۷). "شاخصه های کیفی مطلوبیت پیاده راهها و خیابان های شهری" چهاردهمین کنفرانس دانشجویان کشور و اولین کنفرانس بین المللی دانشجویی عمران.

معینی، س.م. (۱۳۸۵). "افزایش قابلیت های پیاده مداری، گامی بسوی شهرهای انسانی تر" مجله علمی-پژوهشی هنرهای زیبا، شماره ۲۷، ص ۱۶-۵.

یگانگی دستگردی، وحید. (۱۳۸۹). "نگاهی به تجربیات موفق شهرداری تهران در ایجاد پیاده راه های تجاری-گردشگری در بافت های فرسوده، راهبردی برای تسریع نوسازی" مجله اقتصاد شهر، شماره ۶، ص ۴۳-۴۵.

Codify quality framework for sidewalk design in historical area and its role in tourism development

Mansoureh kianersi, Master of Architecture, Faculty Member Of Islamic Azad University, Branch of Najaf Abad

Fabrics of historic cities are defined as parts of the city under construction in the past and present or environmental conditions are favorable or desirable for the life of the urban spaces that are classified by Barten Shaw, the ability to have areas with tourist attractions. The statement, known as the Mexico City Declaration on International Travel, Tourism and conservation activities in a historical area and with respect to the interests, traditions and aspirations of local people and regional levels to improve their lives to be with. or as a supplement plan to be effective in the conservation plan. Definition of open urban spaces and create quality pedestrian historical area in which it is possible that the two main aspects are important ,On the one hand with historic attractions, cultural, social and natural that it can be defined as a tourist destination and the memory can citizens provide leisure areas.

In this paper, based on documents and studies examining the experiences of the axes of urban land in connection with the historical area and the principles governing the formation and their role in creating spaces with tourist attractions to offer options and solutions for design is a walk in the historical area.

Key words: Historical area, Sidewalk, Tourism